

חוות דעת אנתרופולוגית- חברתית

הכפר הבדואי דקייקה

נלווית לבג"צ

נובמבר 2011

מבוא

חוות דעת זאת מוגשת לבקשת עו"ד קמר מישרקי-אסעד מארגון "שומרי משפט-רבנים למען זכויות אדם" במסגרת עתירה המוגשת בעניינו של הכפר הבדואי דקייקה. רשויות המנהל האזרחי ושלטונות הצבא מעלים ספקות לגבי ההצדקה בהמשך קיומו הנפרד של הכפר ומציעים לתושביו לעבור ליישובים הקרובים אליו.

- בהקשר לעניין זה התבקשתי להתייחס, בחוות הדעת לשלושה היבטים:
1. זיקת התושבים לכפרם ולאדמה עליה הם יושבים ובמרחביה הם רועים את עדריהם.
 2. זיקתם לכפרים שבסביבתם הקרובה ואפשרות מעבר שלהם למי מהם.
 3. פוטנציאל הכפר להמשיך ולהוות לאורך זמן יחידה חברתית וגיאוגרפית נבדלת.

חוות הדעת מסתמכת על ביקורים, שיחות וסיורים בכפר דקייקה ובמרחב שסביבו, שהתקיימו לאורך השנים 2010-2011, על חומרים כתובים המתייחסים להיסטוריה של שבט הכעאבנה ושל השבטים האחרים באזור ועל היכרות של כפרים באזור דוגמת הדאלין החל משנת 2005.

החלק הראשון של חוות הדעת יציג את הרקע ההיסטורי-חברתי ופוליטי, ויהווה בסיס ומסגרת לחלק השני שיתמקד בכפר דקייקה ובתושביו. לאורך חוות הדעת אנסה להראות כיצד אורח החיים, הייחודי לבדואים בדרום הר חברון ובתוכם אנשי הכפר דקייקה, נוכח המגבלות שניחתו עליו, אם משום מלחמת 48 ותוצאותיה ואם בשל מדיניות יזומה של הממשל הישראלי, קושר את אנשי דקייקה לכפרם, ומונע מהם למעשה לעבור ולגור באחד הכפרים האחרים, אף שבאותם כפרים קיימים תנאי תשתית, שנמנעים ע"י השלטון, מהכפר דקייקה.

אורח החיים של הרועים הבדואים קשור, תלוי ומתממש במרחב שבו כפר המגורים, מהווה רק חלק אחד. הכפר הוא המקום בו הם גרים, אבל המרחב המקיף אותו הוא המרחב בעזרתו הם מתקיימים – בו הם רועים את עדריהם, בו מצויים בורות המים שלהם. במילים אחרות, כפר המגורים הוא פועל יוצא של המרחב בו מצויות אדמותיהם. תיאור זה נכון, לא רק לגבי אוכלוסיית הכפר דקייקה, אלא לגבי כל שכניהם במרחב, ובדיוק בגלל סיבה זו רועי הכפר דקייקה, כל עוד הם רוצים להמשיך ולקיים את אורח חייהם הנוכחי (ובתנאים הקיימים אין להם ברירה אחרת) אינם יכולים אלא להישאר בדקייקה.

תושבי הכפר דקייקה (דגייגה בלהג המקומי) הינם בדואים הנמנים על שבט הכעאבנה פרג'יאת. השבט מוצאו משבט הכעבנה אשר שלט למעשה בדרום מזרח הר חברון החל מהמחצית השנייה של המאה ה-19 כשתפס את מקומו של שבט הג'יהאלין ששלט באזור עד אז¹. פלג מן הג'יהאלין נשאר באזור וגדל להיות במשך השנים לשבט הסראיעה. שבט זה, בהמשך לשיתוף פעולה עם הפלג הדרומי של הכעאבנה, קיבל ככל הנראה מאותו פלג דרומי, אזור נדידה צר וארוך במקביל לו. כך נוצרה המפה הנוכחית של אדמות שבטי הר חברון², כאשר שבט הסראיעה חוצץ בין שני חלקי הכעאבנה שהתפתחו גם הם כל אחד לשבט נפרד: כעאבנה זווידין בצפון וכעאבנה פרג'יאת, המכונה לעיתים נג'אדה ע"ש המשפחה הדומיננטית בו, בדרום. כיום יושבים בני שבט כעאבנה זווידין באזור אוס אל דארג', בני שבט כעאבנה פרג'יאת בחמיידה, בחאשם אל כארם, ובדקייקה, ובני שבט הסראיעה בחאשם אל דארג' (פלג הדאלין) ובאום אל חיר (פלג פאקיר או פוקארה)³.

שבט הכעאבנה פרג'יאת, הנמצא במוקד חוות דעת זו, מתחלק ל-4 משפחות גדולות: נג'אדה, מליחאת, קורב ובראקה. נג'אדה שהייתה והינה המשפחה הדומיננטית בפרג'יאת, היא כיום המשפחה הגדולה בין הקבוצות ורוב רובם של בניה מתגוררים בחמיידה ובחשם אל כארם. המוכתאר של השבט בא ממשפחה זו ולעיתים, כאמור, מכונה כל השבט נג'אדה על שם המשפחה. משפחות בראקה וקורב ולצידן מספר משפחות מהנג'אדה, מתגוררות בדקייקה.

כעאבנה פרג'יאת - סקירה היסטורית⁴

בסוף התקופה העות'ומנית ובתקופת המנדט הבריטי היה אזור הנדודים – ("דירה") של הכעבנה פרג'יאת, נרחב ביותר: בדרום - מהמורדות הצפוניים של ואדי סיאל (נחל צאלים) לאורך ואדי אל עדיס (עדשה) ואדי אל מראדף (הרדוף). במזרח - ים המלח. בצפון - לאורך ואדי מחרס (משמר), חשם אל כרם ודרומה בקשת רחבה דרך ח'רבת א-תבאן עד ואדי אל עדיס. צפונה מהם על רצועה צרה יחסית ישבו פלגים של הג'יהלין -הסראיעה - וצפונה מהם משפחות הכעאבנה זווידין.⁵

¹ ה.ב.טרסטראם, מסע בארץ ישראל בשנים 1863-1864 (יומן)283-282

² **ראה מפת אדמות השבטים נספח מס 1**, על פי משה שרון, הבדואים של הר חברון, ב.א.שמואלי, ד. גרוסמן ר. זאבי, יהודה ושומרון פרקים בגאוגרפיה יישובית 1977 עמ' 551,550

³ **ראה מפת התמצאות נספח ע1 בגוף העתירה**

⁴ סקירה זו מתבססת על שיחות עם זקני השבט והשבטים השכנים **וכן על עבודתו של משה שרון ששימש ראש יחידת הבדואים בדרום הר חברון בשנות השבעים**: משה שרון, הבדואים של הר חברון, ב.א.שמואלי, ד. גרוסמן ר. זאבי, יהודה ושומרון פרקים בגאוגרפיה יישובית, 557-548

⁵ **ראה נספח מס 2, שם**

באותן שנים כל אנשי השבט גרו באוהלים (בית שער) עשויים משיער עיזים. בעת החורף הם ישבו במקום קבוע, נמוך יחסית ומוגן מרוחות כמו דקייקה וחשם אל כרם, באביב הם יצאו לאזורי מרעה נוספים במקומות בהם היו בורות מים ובקיץ השתדלו לעלות למקומות קרירים יותר. בכל פעם פרקו את האהל והקימוהו מחדש. התנועה היתה קלה יחסית, המרחב היה גדול, נגיש וגבולותיו ידועים.

הטרגדיה הגדולה של שבט הכעבנה פרגיאת ארעה בשנת 1949 כשנחתם הסכם הפסקת האש בין ישראל לירדן ונתחם קו הגבול ביניהן. **בעקבות מהלך זה, נותרו למעלה משני שלישים מאדמות השבט בצד הישראלי ושם גם נותרו כל מקורות המים שלהם ממזרח.** כך אירע, שתוך מהלך שלא היה להם שום קשר אליו, "הונחת עליהם" הגבול והעמיד אותם בפני מציאות חדשה וקשה מנשוא. משפחות, אשר כל פרנסתן, התקיימותן ואורח חייהן היו על רעיית עדריהן בין מקורות מים ושטחי מרעה נתונים וידועים, בתוך מרחב הנדודים של השבט, מאבדות את רוב רובו של מרחב זה. השבט כולו, נדחק לשטח הצר שנותר מן הצד הירדני ואשר לא היה בו בכדי לענות על צרכיו ובעיקר לא על צרכי עדריו הגדולים. בשנים הראשונות האנשים ניסו להמשיך באורח חייהם ולהגיע לאדמותיהם שבקרבת הגבול, אלא שהדבר לא התאפשר והם למדו זאת בדרך הקשה. זקני השבט מספרים על אירוע של שריפת אוהלים בשנת 1951 ע"י חיילים ישראלים ועל פטרולים של הצבא הירדני אשר "לא רצו להסתבך עם הישראלים והרחיקו אותנו מהגבול"(ג.). הבדואים בני שבט הכעבנה פרגיאת, הבינו כי לא יוכלו להמשיך ולנהל חייהם כקדם. המציאות בפניה הועמדו, של צמצום כה רדיקאלי של שטח המחיה, כאשר השבטים שלידם סובלים מבעיה דומה, כפתה עליהם למעשה הגירה מן האזור צפונה, בחיפוש אחר אזורי רעייה. באותה תקופה – שנות החמישים, המציאות בירדן אפשרה זאת והם חיפשו אזורים שהיו דלילים באוכלוסיה ובעדרים והתמקמו בהם. משפחות רבות מקרב השבט עזבו לאזור רמאללה ובהמשך גם לאזור יריחו ולעוג'ה. משפחת מליחאת כולה עזבה באותן שנים ואנשיה התפזרו בצפון הגדה משני עבריה.

נוכח הצמצום בשטחי המרעה והניתוק מאדמותיהם שמדרום החלו הבדואים לעבד שטחים מישוריים גם בין הגבעות במטרה לגדל בהם שעורה. בני הכעבנה פרגיאת חלקו שטחים אלה בין ארבע משפחות השבט. לכל משפחה השטחים שלה, כולל המשפחה שעזבה את האזור. אולם על אף ניסיונותיהם ההרואיים לעבד את האדמה ללא השקיה ונוכח שנים שחונות שרדפו זו את זו, כאשר גם התנועה עם העדרים במרחב, הוגבלה קשות, הצורך במספוא וגרעינים גדל והלך, כמו גם הצורך במקורות מים חלופיים לאלה שנחסמה עליהם הגישה על ידי הצבא הישראלי ולא לה שייבשו בשל השנים השחונות.

כאמור בתקופת השלטון הירדני התנועה בתוך הממלכה הייתה חופשית מבחינת השלטון ובעת בצורת העדרים עלו צפונה ולעיתים גם כל המשפחה כבר עברה איתם. בדואים רבים אף השלימו הכנסתם בעתות מצוקה בעבודה שכירה באזור ירושלים, כמו כן דאגו הירדנים

בשנים שחונות למלא את בורות המים של השבטים באזור אחת למספר שבועות ובמקביל, במשך מספר חודשים בשנה חילקו להם מספוא חינם.

תחת השלטון הישראלי

בעקבות מלחמת 67 שוב הונחתה מכה על ראשם של הבדואים - לכאורה הכיבוש של 67 אמור היה לייתר את גבולות 49 ולפתוח את המרחב לפחות לרעייה, אלא שישראל, מתברר, פתחה את גבולותיה לכוח העבודה של פלסטינים ובדואים, אך המשיכה למנוע מהרועים לנוע עם עדריהם במרחב שהיווה מבחינתם ומבחינת כל שכניהם, את שטח הנדודים של השבט. לאורך קו הגבול של 1949 באזור, הוצבו אבני בטון גדולות ועליהן אזהרת 'שטח צבאי סגור'. כרוב שטחי הנגב הוכרז גם אזור זה כאזור אמונים של הצבא (שטח אש 552). ניסיונותיהם החוזרים של הרועים הבדואים לרעות את עדריהם באדמותיהם שמדרום וממזרח נתקלו ברדיפות של גורמים רשמיים ישראלים, ובמקרה של הכעבנה פרגיאת היו אלה מי שהתושבים זוכרים כפקחי שמורות הטבע, ואולי אנשי הסיירת הירוקה לגלגוליה השונים. ע. זוכר כילד קטן אירוע טראומתי בו החרימו למספר משפחות כ- 1000 ראשי צאן וסגרו אותם בקרנטיין (מחנה הסגר) בבאר שבע. בעלי העדרים היו צריכים לשלם קנס גבוה וגם לממן את הובלת הכבשים. הם לא יכלו לעמוד בהוצאות ונאלצו תוך שברון לב לוותר על העדר. ת. מספר על מטוסים שסיירו מעליהם צילמו ודיווחו לפקחים אשר הגיעו בעקבותיהם. אלה האחרונים היכו בהם, גרשו אותם, החרימו להם כבשים ומררו את חייהם.

קונפליקטים אלה משקפים את נקודות המוצא השונות של המדינה ושל הבדואים ואת הקריאות השונות לאותה מציאות קרקעית. **בעבור הבדואים**, זה שטח הנדידה שלהם. שם אדמותיהם ובורות המים שלהם. התנועה במרחב זה היא בו זמנית, הביטוי והתנאי לאורח החיים וליכולת לשרוד ולקיים עצמם כרועים ומגדלי צאן. אין שום ערעור מבחינתם ביחס לריבון השליט ולשלטון המרכזי, אך מה לכך ולתנועתם במרחב על אדמותיהם, אל בורות המים שלהם? **בעבור המדינה**, האדמות הן אדמות ריקות, חלקן נועדו מבחינתה לאימוני צבא עונתיים. אין שום התייחסות לאוכלוסייה הילידית, אין הבנה לצרכיה ולמגבלותיה אין הכרה בזכויותיה, ואין ניסיון להכיל את תרבותה ולקבל את שונותה. בשנות ה-70 פקחי הסיירת הירוקה ראו בבדואים פולשים כך כנראה רואים אותם גם היום אנשי המנהל האזרחי אשר מאיימים בהרס של 74 מבנים בכפר דקייקה. ואילו הבדואים לא מבינים למה מבקשים לגרשם מאדמתם, כאז כן עתה.

לולא נפתחו שערי העבודה השכירה בישראל באותה תקופה שלאחר מלחמת 1967, לא היו הבדואים שורדים את המגבלות שהושתו על תחומי הרעייה שלהם. אלא שפתיחתו של שוק העבודה בתוך ישראל, הציבה אלטרנטיבה בפני הצעירים הפלסטינים והבדואים ובמשך הזמן השתלבו בו רבים מצעירי הכעאבנה פרגיאת שנותרו עם משפחותיהם באזור. הם

הצטרפו בעיקר לעבודות חקלאיות עונתיות. מיעוטם השתלבו גם בעבודות תשתית ובניה וההכנסה שהגיעה למשפחות הייתה משמעותית גם ביחס להכנסותיהם מן הצאן. העידן של הגבול הפתוח והעבודה בישראל היה המוצלח ביותר בהיסטורית היחסים עם הישראלים. נוצרו יחסי עבודה, אשר ברוב המקרים נתפסו בעיניהם כהוגנים, נפתח עולם שלם של חוויות וגירוויים והם נחשפו לכלכלת השוק ולחברה הצרכנית על היבטיה השונים. אלה היו 20-25 שנים שהיטיבו עימם כלכלית, רמת החיים עלתה האמצעים התרבו והצרכים גדלו. עם הכנסת הברזל והפלסטיק לאזור, החל המעבר ממגורים באוהלי שיער עיזים למבנים הנוכחיים - אוהלים גדולים המוקמים על שלד ברזל ומכוסים ביריעות ניילון בחורף. תהליכי השינוי בחברה הואצו אך הקשר המשפחתי והשבטי המשיך להוות את רשת הביטחון היחידה בסביבה לא בטוחה, ובלתי יציבה, ואף שהעדריים בחלקם קטנו אורח החיים נשמר.

בשנים הראשונות שלאחר כיבוש הגדה המערבית המשיכה ישראל את המדיניות הירדנית וראתה עצמה מחויבת לספק לבדואים בשנים שחונות מספוא ומים. במקום מלוי הבורות בעזרת מכליות, הועבר מיטא צינור בקוטר 2 אינץ' שהתפצל ל-3 מרכזים - אום אל דארג', אום אל חיר וחמיידה. גם מספוא הועבר ע"י הממשל הצבאי על פי גודל העדר בשנות בצורת. אלא שמדיניות זו לא שרדה את ההתפתחויות הפוליטיות הפנימיות בישראל ואת התגלגלותו של הסכסוך. העברות מספוא נפסקו. צינור המים נשאר. באותן שנים ראשונות של הכיבוש, דובר על רצון לרכז את הבדואים, אך לא עלה על הדעת לעשות זאת בכפייה. משה שרון, שהיה כאמור ראש יחידת הבדואים באותן שנים, הציע לחזק את גידול הצאן אצל הבדואים, בהבדל מגידול הגמלים, שכן גידולה של בהמה דקה מונע נדודים ארוכים שהבהמה לא תוכל לעמוד בהם, ואילו הגמל, בנוי לנדודים ארוכים. אלא שמעבר לתכניות התיחום שנעשו לשלושת הכפרים הני"ל, (ראה בהמשך עמ' 11) המדינה לא נקטה ביוזמות נוספות, אך גם לא פעלה כאמור, בכפייה ולא הפעילה צווי הריסה.

הסכמי אוסלו שוב גרמו לשינוי במציאות חייהם. שוק העבודה נעשה פחות נגיש - יותר קשה להגעה. נדרשו אישורים ורישיונות למיניהם ועם האינתיפאדה השניה גם אלה התמעטו עד לסגירתו המוחלטת של הגבול בשנות האלפיים. **הבדואים חזרו לרעות את עדריהם במערכת מרחבית פוליטית ומוסדית שלא באמת התחשבה בצרכיהם והגבילה את תנועתם בשטח, מבלי שהציעה לה כל אלטרנטיבה. למרבה הקושי, לא רק שוק העבודה נסגר, התנועה במרחב, עם ובלי בעלי החיים, הלכה ונהיתה קשה ומוגבלת מכל ולכל כיוון. השלטונות הישראלים הגבילו גם את התנועה צפונה לגדה וגם דרומה למרחבי המחיה המסורתיים. התנועה לאנשים ובעלי חיים גם יחד, שהיא תנאי מרכזי לרועים שאין להם אספקה סדירה של מים ומרעה, נעשתה קשה ובעייתית וכולם נאלצו להתקבע במקומם. כך נשארו למעשה הבדואים ללא מרחב מחייה מספק שיאפשר להם מרעה ומים ברוב חודשי השנה, ללא אלטרנטיבות תעסוקתיות אחרות ללא סיוע ממסדי.**

מזה שנים שאירגוני סיוע בינ"ל מנסים למלא את הווקום שנוצר. חלק מהבדואים מוכרים כפליטי 48 ע"י אונר"א ומקבלים סיוע מגוף זה, אחרים, בניסיונם לשרוד, נאלצים להיעזר בארגוני סיוע בינ"ל נוספים אשר תומכים בנושאי מים ומזון לבעלי החיים.

דקייקה

הזיקה לקרקע, למקום, לקהילה

הכפר הבדואי דקייקה מתפרש על אדמות 'משאע' של שבט הכעבנה פרג'את. אדמות 'משאע' הינן אדמות השייכות לשבט כולו ואינן בבעלותם של קבוצה או פרטים ממנו. ואכן לאורך השנים גרו במקום משפחות מכל ארבעת חלקי השבט: קורב, בראקה, נג'אדה ומליחאת. אנשי דקייקה תארו את אדמת הכפר, האדמה עליה הם גרים, כאדמה "שטרם חולקה", כלומר אדמה שבאיזה שהוא שלב תחולק, כפי שנעשה הדבר לאחרונה בהדאלין למשל. במקרה זה, לאחר שאושרה תכנית תיחום לכפר, תושביו, הנימנים על מספר משפחות שונות, חילקו את אדמות הכפר ביניהם.

הכפר דקייקה, מעבר לכך שאדמותיו לא חולקו עדיין, מיוחד גם בכך שהוא הכפר היחיד של הכעבנה פרג'את בו חיות ביחד משפחות קורב בראקה ונג'אדה. בחמיידה לעומת זאת וגם בחשם אל כארם מתגוררות רק משפחות הנג'אדה. כפי שכבר הוסבר, בשל ההשלכות הקשות של מיקום גבולות 1949 על מרחב המחיה שלהן, משפחות רבות נאלצו להגר מן האזור, שלא יכול היה לשאת את כל המשפחות על עדריהן. בני משפחת מליחאת עזבו כולם את המקום והם נמצאים חלקם בירדן וחלקם בצפון הגדה. רבים גם ממשפחות קורב בראקה ונג'אדה עזבו. בדקייקה נשארו בני משפחות קורב, ובראקה שלא יכלו או לא רצו לעזוב ונאחזו במקום על אף הקשיים הגדולים. חלקם נשארו בלידת ברירה – גם המעבר ממקום למקום יש בו עלויות גבוהות, סיכונים והרבה מן הבלתי ידוע. מבחינה זו החזקים יותר עזבו והחלשים יותר נשארו. מצד שני בין הנשארים היו גם אלה שסרבו להרים ידיים ונאחזו במקומם ההיסטורי, בקרבת מקום לשטחי המרעה שלהם ולאדמותיהם החקלאיות, המצויות בסמוך לדקייקה, מזרחה ודרומה, בקרבת הקו הירוק ומעבר לו בתוך תחום ישראל.

לצד משפחות קורב ובראקה, נותרו בדקייקה גם מספר משפחות של הנג'אדה: "המשפחות שלנו גרות במקום לפחות 100 שנה. אני בן 74 היום" אומר נאסר אבו עודה מזקני הכפר. "אני נולדתי כאן וגם אבי נולד כאן כך שביחד אנחנו כאן כבר לפחות 100 שנים. יש לנו כאן בורות מלפני 100 שנה ודגיגה הכי קרובה לאדמות של המשפחות כאן. האדמות של משפחות קורב ובראקה נמצאות בהמשך לבית הספר ומעליו. האדמות שלנו, של החלק של נג'אדה שיושב כאן, בוואדי דאחי ובאום אל עדס...אבא שלי קנה פעם גם חלקה איפה שהיום חמיידה. תראי, פעם לא הייתה בעיה של אדמות, אז מישהו היה חייב לו משהו, נתן לו חלקת אדמה בחמיידה בחלק של נג'אדה ואנחנו המשפחה שלי, הרי נג'אדה. בחמיידה

יש רק אדמות של נגאדה ומליחאת. אין שם בכלל אדמות לקורב ולבראקה. גם בתקופה שעוד יכולנו לצאת עם העדרים באביב לאזורי מרעה טובים, כשעוד חיינו באוהלים והיה קל לזוז ממקום למקום, היינו תמיד נמצאים כאן בחורף וגם בקיץ הינו ממש פה למעלה, רק עלינו קצת לגובה, לקבל קצת רוח. תביני, דגיגה מקום טוב לחורף מוגן מרוחות. מי שגר באוהלים, תמיד חושב על זה וחי לפי זה. עכשיו כשחיים בחדרים זה משהו אחר. אף אחד לא מזיז את המשפחה. לפעמים הרועים יוצאים והמשפחה נשארת. רק אני שיש לי עוד אוהל משער עיזים, יוצא בקיץ ועולה קצת למעלה. הבן הנשוי שלי לפעמים נשאר כאן, אבל אני רגיל לזוז בקיץ, זה גם טוב להתנקות של השטח וגם שנשום אויר ונקבל קצת מרעה אחר לצאן" (נ.). התזוזה מהמקום לתקופה של חודשיים שלושה עם בעלי החיים מאפשרת למעשה למרחב הביתי שכולל את אזור המשפחה, המחסנים, המטבחים, שני הדירים שיש לכל משפחה, ואזור ההאכלה, להתנקות ולהתחדש. כך, גם ללא מערכת ביוב ופינוי אשפה, היובש המדברי, החיות והרוחות יעשו את העבודה. יחד עם זה השינוי באופי המגורים והמעבר למגורים בחדרים ובפחונים, עושים את התנועה בשטח למסורבלת הרבה יותר ובעייתית ואכן רק מיעוט מבוטל כמו זקן הכפר, שעדיין מחזיק באהל המסורתי – 'בית שער', מקיים את התזוזה ממקומו הקבוע בשלושת חודשי הקיץ הלוהטים.

בתעודות הזהות של כל תושבי דקייקה אשר ניתנו להם לאחר הכיבוש הישראלי, כתוב כי הם בני נג'אדה ולא מצוין כי הם למעשה בני קורב או בראקה. במעמד הרישום בזמנו, האנשים לא ממש הבינו מה רוצים מהם ולטענתם השגיאה נעשתה בשל זיהוי כל בני השבט עם המוכתר שהיה והינו בן משפחת נג'אדה. יתכן אף כי אי ההבנה נוצרה בעקבות הנטייה לקרוא לשבט כולו נג'אדה, בדיוק כפי שקרה עם שבט הדאלין שכולל עוד מספר קבוצות משפחות מעבר למשפחות ההדאלין. לימים היוותה אי הבנה זו בסיס להשערה כי למעשה מדובר בבני אותה תת משפחה וכי למעשה כולם בני משפחת נג'אדה, ומכאן הצפייה שבטעות יסודה, כי יצטרפו לכפר חמיידה. "לקורב ובראקה אין כלל אדמות בחמיידה. כאן יש אדמות רק למליחאת ולנג'אדה. ואלה ממליחאת שלא כאן עכשיו שומרים על אדמתם ולא מוכנים למכור לאף אחד" (ע). מנהל בית הספר בחמיידה וראש המועצה).

אופי הפריסה בכפר

לאורך השנים וכל עוד השטח לא חולק בין המשפחות, ניתן לראות שאף שבני משפחה נוטים לגור זה בצד זה, אנשים בכפר משנים מיקומם. אם משום שהמרחב בין השכנים התמלא והם זקוקים למרחב גדול יותר, המאפשר גם קבלת אורחים וגם פרטיות למשפחה, אם משום שרוצים לחדש את מקום מגוריהם ולאפשר לאזור בו גרו להתנקות (להתאוורר מכל מה שמותירים אחריהם בני האדם ובעלי החיים שעימם) ואם משום סיבה של סכסוך או צילו של סכסוך. "אצלנו אם יש ויכוח או ריב, המשפחה קמה לוקחת

את הדברים וזוה. התזוזה זו התשובה שלנו למצב של סכסוך. ועדיף אפילו עוד לפני סכסוך אם מרגישים שנהיה צפוף" (נראה שהכוונה גם לצפיפות חברתית שיכולה לעורר סכסוך). "והנה אצלנו במשך כל השנים גרעין התושבים בכפר נשאר יציב ולא היו סכסוכים שדרשו עזיבה" (ע.).

בין שלושת המשפחות המרכיבות כיום את הכפר מתקיימים אף קשרי נישואים, אם כי עדיין רוב הנישואים הם נישואי בני דודים. בני משפחות קורב ונגיאדה למשל, נישאו ביניהן ובין המשפחות ככלל מתקיימים יחסי קרבה, ושכנות טובה לאורך שנים. לאחרונה חזר אחד מבני נגיאדה ממצרים מלימודי דוקטורט. למקום הגיעה שכנה אשה מבוגרת ממשפחת ברקאה לברכו. "היא היתה שכנה שלנו, לא היה בינינו לא גדר ולא חבל אפילו והייתי אצלה יותר מאשר אצל אמי... מספר הבחור הנרגש. נראה כי במקרה של דקייקה, עוד יותר מהכפרים הבדואים האחרים, שהם הומוגניים בעיקרם, התפתחו יחסי שכנות חמים בין המשפחות השונות ונוצרה קהילה שגורל משותף של מי שבחרו להישאר ומי שלא יכלו אלא להישאר, מאחד אותה.

כאמור הקרקע עליה גרים תושבי הכפר היא קרקע בלתי מחולקת. "כשיאשרו לנו לבנות ויעשו לנו קו, כמו להדאלין, אז כמו שהם חילקו גם אצלנו יעשו חלוקה. אנחנו נחלק קודם את הכפר לשניים. חצי אחד לנגיאדה ומליחאת (שאינם כלל במקום, אך זכויותיהם בקרקע נשמרות) וחצי שני לקורב ובראקה. תמיד החלוקה הראשונה אצלנו היא לשני החצאים האלה. אח"כ בתוך החצאים החלוקה תתבצע בידי זקן השבט על פי החלקים (וודיד) שהיו לכל קבוצה בכפר" (ע.). מדובר בהליך מסורתי שהתקיים גם בין המשפחות בהדאלין לאחר שאושר להם קו תיחום שבמסגרתו הם יכולים לבנות בתיים. החלוקה בתוך שני החצאים, שמתבצעת ע"י זקן השבט, מסתמכת על מספר החלקים שהיו לכל קבוצה באיזה שלב מיתי או אמיתי בעבר הרחוק ולא על סמך מספרם בהווה. החלוקה הפורמאלית נעשית בין 4 המשפחות הגדולות (קורב, נגיאדה בראקה מליחאת). בתוך כל "רובע", קבוצת המשפחות יחלקו ביניהן את אדמת הקבוצה בין בתי האב ואלה האחרונים, או שיישארם ביחד ללא חלוקה נוספת או שיחליטו לחלק גם בתוכם בזמן שיתאים מבחינת מחזור החיים של המשפחה.⁶

⁶ הכוונה כאן היא שהחלוקה מעבר ל-4 המשפחות הגדולות תעשה פעם אחת בין בתי האב בתוך המשפחה ואלה יכולים כל אחד לכלול מספר משפחות גרעיניות של אחים וקרובים ופעם שניה בתוך בית האב בין האחים הנשואים עצמם שזו החלוקה היחידה למעשה המקובלת במגזר היהודי ובמערכת התכנון הישראלית.

חינוך, בריאות שירותים ותשתיות

בשנת 1966 בנו שלטונות ירדן באום אל חיר חדר בעבור כיתת בית ספר לילדי הבדואים באזור ובשנת 1969 נשלחו הילדים הראשונים מדקייקה לבית ספר זה. " אבא שלי הבין כבר אז כמה חשוב ללמוד ושלח אותי ללמוד ואחרי גם את כל האחים והאחיות שלי ".

שלטונות ישראל בנו בשנת 1971 שתי כיתות נוספות בחמיידה, ובהמשך גם בזוידין ובהדאלין. ואכן, לאורך השנים הלכו ילדי דקייקה לבית הספר בחמיידה שגדל והתרחב במשך השנים. בשנת 2005 בתמיכת הרשות הפלסטינית ומשרד החינוך הפלסטיני, נבנו חדרי בית הספר בדקייקה, אשר משרת מעל 40 תלמידים עד כיתה ו'. בית הספר תוכנן להתרחב, אך המנהל האזרחי לא אפשר זאת. לאחרונה שופצו הכיתות, והגיע מנהל חדש לבית הספר - בן הכפר, שלמד במצרים חינוך והחליט לחזור ולהיות מנהל במקום בו גדל, ובית הספר פורח. ארגוני הסיוע מוכנים להגדיל ולהרחיב את בית הספר אם רק יאשרו השלטונות הישראלים את המהלך. לאחר כיתה ו' התלמידים עוברים לחמיידה ובהמשך לבית הספר התיכון, באום אל חיר אם הבחירה היא במגמה הומנית, או ביטא אם הבחירה היא במגמה ראלית. גם בנות מהכפר יוצאות ללימודים וחלקן אף מסיימות את הלימודים בהצטיינות יתרה.

בנוסף לבית הספר, נמצא בדקייקה בית קברות ובו קברים גם מלפני 100 ו-200 שנים. במקום גם מסגד המתוחזק ומופעל ע"י אחד מבני קורב ומשרת את כל תושבי הקהילה. גם מרפאה רצו להקים בדקייקה בתמיכת ארגוני סיוע. אלא שללא אישור של השלטונות הישראלים, לא היה טעם לקדם את המהלך. נראה כי ברגע שיינתן האישור לבניה בדקייקה, ימצאו הארגונים שיתמכו בהקמתה.

תושבי דקייקה חיים ללא כל תשתיות, ללא חשמל, ללא מים וללא דרך גישה ראויה. כל אלה ברי פתרון ברגע שהמדינה תאשר הקמתם. ברור כי חובת המדינה לספק תשתיות אלה וניתן לעשות זאת בדרכים מגוונות שתהיינה חסכוניות ובנות קיימא.

מקורות פרנסה

מאז סוף שנות ה-90, וביתר עוצמה החל משנת 2000, נסגרו הגבולות ובמקביל גם הוחמרו מגבלות התנועה, הן עם בעלי החיים והן בלעדיהם, הן לצורך רעיית העדרים והן לצורך חיפוש עבודה, ביקור קרובים ותנועה במרחב. בשנים האחרונות, עם הרגיעה היחסית, נוצר מצב בו אין חסימה מוחלטת של הכניסה לישראל לצורך עבודה. פה ושם מתקבלים אישורי עבודה זמניים לאנשים מעל גיל שלושים שמוכנים לעבור את מערך המחסומים, האישורים, ההמתנה והבירוקרטיה המתישה. ניתן לפגוש באנשים שיוצאים לעבודה בישראל לתקופה מוגבלת. יוצאים ב-03:00 וחוזרים ב-20:00 - 21:00 בערב. בחורף בד"כ

מקבלים כ 10 אנשים רישיון עבודה זמני לעבודות חקלאות בחצבה. אך כל אלה הינם בגדר "טפטופים" לא סדירים, לא יציבים ולא בטוחים שמשאירים את התושבים במחסור תמידי ועל גבול ההשרדות.

בכפר שני מורים. אחד מלמד בחמיידה והשני באום אל חיר. מדוע אינם עוברים לגור באום אל חיר או בחמיידה? " איך אעבור? כל משפחתי כאן, כאן האדמה והבית. שם אין לי כלום. שם עבודה, כאן החיים, כאן ההורים שלי כאן המשפחה שלי". מעבר לאלה כל השאר, מנסים להתקיים מעדריהם המתמעטים אשר עקב מיעוט המים, מגבלות התנועה והבצורות החוזרות שנה אחרי שנה, הולכים ומדלדלים ובעליהם הולכים ומתרוששים. כאשר אין אפשרות לחפש מרעה לעדר יש להאכילו. כאשר אין גשם, והבורות ריקים, צריך לקנות מים. הגרעיניים והקש, מחיריהם מאמירים והמדינה, מדינת ישראל, אשר מפצה חקלאים בישראל בשנות בצורת אינה תומכת בשום צורה בחקלאים הבדואים. כך מוצאים עצמם הבדואים עם חובות הולכים ותופחים לסוחר יטא וחברון. הם ממשכנים את הטללים שטרם נולדו ומוצאים עצמם בתום העונה, במקרה הטוב ללא חובות, מותשים כלכלית פיסית ומוראלית. רבים גוררים חובות לשנה הבאה. כמובן שאלה חובות שמשלמים בריבית קצוצה ובאופן שיהיה כדאי לסוחרים. בשנת 2006 סיוע נרחב שניתן ע"י ארגונים בינלי סייע לרבים מהם לסגור חובות של 3 שנים. מאז עברו 5 שנים ורבים מהם נתונים בלפיתתם של הסוחרים להם הם חייבים כספים רבים. חלק מתושבי דקייקה מקבלים סיוע מאונר"א. הוריהם נרשמו כפליטים לאחר שינויי הגבולות ב1949. אחרים, שהוריהם לא היו מודעים ומיודעים, ולא התייצבו בזמנו ולא נרשמו, אינם מקבלים כל סיוע. והריבון, המדינה, מתעלמת מצורכיהם של בני הקהילה ובמקום לתמוך באורח חיים שאין לו תחליף בשלב הנוכחי, מעמידה קשיים נוספים, שעלולים להכחידו.

ארגונים רבים מוכנים לסייע הן בחפירת בורות מים, הן בתשתיות חשמל סולרי, והן בהקמת מבני שירותים חיוניים. אלא שבמצב בו המדינה לא רק שמונעת את התפתחות הכפר, אלא אף מאיימת בגירוש תושביו והריסת בתיים, קשה לקדם בכפר התקנה של תשתיות אלטרנטיביות - זמניות או קבועות.

לצד גידול בעלי החיים, הבדואים לאורך שנים רבות, ניסו ומנסים לגדל גידולי בעל, בעיקר למאכל בעלי החיים, ובשנים טובות (גשומות) גם חיטה וירקות. אדמות אלה שהינן מחוץ לשטח הכפר ומחוץ לאזור המגורים שהוא השטח השייך לכולם, שייכות למשפחות שלמות או לפרטים. אדמותיהם החקלאיות של תושבי דקייקה הינן בקרבת גבול הפסקת האש 1949 וכאמור, אף הרבה מעבר לו. לאורך השנים הם החלו לעבד גם את פיסות הקרקע שבין הגבעות וגם קנו אדמות חקלאיות מבדואים אחרים או מפלאחים. כך למשל סבו של ח. ממשפחת קורב, קנה שטח אדמה צפון מערבית לשטח הישוב. אדמה זו שייכת כיום לאחיו ובני דודיו של ח. והוא מעבד אותה בעבור כולם. בשנה טובה יקבלו כל השותפים משהו ממנה, בשנה גרועה ההפסד יתחלק אף הוא בין כולם. בדואים שעזבו את האזור כמו

משפחות מליחאת ואחרים, שומרים זכויותיהם בקרקע, מעבדים את אדמתם בעזרת בדואים שחיים במקום ומתחלקים ביבול. לאחר הקציר, בתקופת הקיץ, הם שאינם מגיעים כלל לאזור, יאשרו לאחד הבדואים לעלות על השטח עם עדרו, לחנות במקום, ליהנות משאריות המרעה ולחזק את זכויותיהם שלהם בקרקע. כך מצליחים מצד אחד, בדואים תושבי דקייקה להשלים מקצת ממחסורם, וחבריהם לשבט, שעזבו את האזור וחיים ליד עוגיה, רמאללה או יריחו, שומרים זכויותיהם בקרקע ומקיימים מערכת קשרים מתמשכת ביניהם.

הכפרים הבדואים המוסדרים

במרחב, כפי שהצגתי אותו בתחילת חוות הדעת, מצויים כפרים נוספים של בדואים משבטים שונים. בשנות השמונים, במגמה לרכז את הבדואים קבעה המדינה אזורי תיחום ל-3 כפרים: אום אל דארג' עבור הזווידין, אום אל חיר עבור סרעאיה וחמיידה עבור נג'אדה. יתכן כי המדינה ציפתה שכל הבדואים באזור יתרכזו סביב מקומות אלה, יתכן כי אין נציגי המנהל מודעים להבדלים המשפחתיים והשבטיים בין הקבוצות השונות, הבדלים עליהם עמדנו, הבדלים אשר מקבלים גם ביטוי טריטוריאלי בזיקה לאדמות מגורים ומרעה נבדלות. עוד בשנות ה-70 כתב נציג המנהל האזרחי ואיש השלטון, משה שרון כי למעשה מדובר בשבטים נבדלים וביחידות פוליטיות נפרדות.⁷ כך, כעאבנה זווידין, אין לה קשר של השתייכות או זהות עם הכעבנה פרג'את וכך אום אל חיר – סרעאיה אל פוקארה, פלג של הג'אהלין, אין לה כל קשר עם הכעאבנה פרג'את.

"הם אספו את כל ראשי השבטים ואמרו להם שיתנו להם אפשרות לבנות ומים וחשמל. נציגי השבטים הסכימו ושמחו ואמרו שמסכימים, כל עוד כל אחד חי על אדמתו" (ע). המסר של הבדואים כאז כן עתה ברור: **כל הסדר יעשה על בסיס הסדרי הקרקע שנעשו ביניהם ומקובלים גם על שכניהם הפלחים. אורח החיים שלהם מחייב מרחב מחייה שכולל גם מרחב ביתי לא מבוטל וגם אדמות מרעה, אדמות לעיבוד חקלאי ובורות מים. כל אלה מוסדרים ביניהם וזו נקודת המוצא לכל הסדרה תכנונית, רצויה ככל שתהיה.**

לשלושת המקומות הנ"ל הועבר צינור מים עוד בשנות ה-70 אז גם נבנו חדרי כיתות בכל אחד מהם. קווי החשמל חוברו אליהם לאחר קביעת אזורי התיחום בשנות ה-80 בכך מיצתה המדינה את תרומתה לפיתוחם של יישובים אלה. מעניין לציין שרק בשנת 2007, לאחר פניות התושבים והתערבות הארגונים, אשרה המדינה גם לשוב סרעאיה הדאלין קו תיחום ואפשרה לתושביו לבנות, ולהתחבר לחשמל. לכאורה יכלו אנשי הדאלין, בני שבט הסראיעה לעבור לאום אל חיר שגם בה גרים בני שבטם. אלא שמאז שנות ה-80 ועד ל-2007, על אף התנאים המשופרים באום אל חיר, הם לא עשו זאת. מדוע?

⁷ שם עמ' 550 - 553

בדיוק מאותן סיבות שאנשי הכפר דקייקה לא יעברו לחמיידה, בה יושבים בני שבטם. לכל קבוצה אדמות באזור מגוריה ואף שהם בני אותו שבט הרי שהם באותו שבט בני קבוצות שונות ויש להם אדמות בנפרד, אזורי רעיה בנפרד ובורות מים באזור בו הם גרים. כל עוד הם מקיימים את אורח החיים המשלב חקלאות בעל עם גידול צאן, כל עוד הם זקוקים למרחב בו יוכלו לקיים עדר, להשקות אותו ולהשיג לו מרעה ומזון כמו גם לעבד אדמות חקלאיות בהן יגדלו חלק מן האוכל אם לא את כולו, כל עוד אלה תנאי היסוד של הכלכלה, כל קבוצה תישאר במקומה על פי ההסדרים הקיימים מימים ימימה בין הבדואים לבין עצמם ובינם לבין שכניהם הפלאחים. כשם שפלג הדאלין לא יעבור לגור באדמות פלג אל פוקארה, אף ששני הפלגים שייכים לשבט הסראיעה, כך בני משפחות קורב או בראקה משבט הכעאבנה פראג'ת, לא יעברו לחמיידה, שם האדמות של משפחות נג'אדה ומליחאת.

המדינה מנסה להציע, יתכן, מתוך בורות, שאנשי דקייקה יעזבו את כפרם ויצטרפו לאחד הכפרים שנעשה בעבורם קו תיחום ע"י המנהל האזרחי. שלושה מתוך ארבעת הכפרים, כפי שתואר, שייכים לשבטים אחרים ובכל אחד מהם חיים אך ורק בני השבט. אלה כפרים של שבטים אחרים שיושבים על אדמתם ואין לאנשי הכעבנה פרג'את שום יכולת לעבור להתגורר על אדמה של שבט אחר, כשם שלא יעלה על הדעת ששבט אחר יעבור להתגורר עימם. זאת ועוד הציפיה לצופף את הכפרים הקיימים או לחלקם למגרשים נוסח יישובים יהודים תהייה טעות קשה שמקורה בבורות מדאיגה שכן מדובר בהתעלמות ממבנה חברתי נתון וממבנה המשפחה והתפרסותה במרחב לאורך מחזור החיים.⁸

חמיידה

בכפר חמיידה בעלי האדמות הן משפחות נג'אדה ובאופן מוגבל גם משפחות מליחאת. אלה אכן בני שבט הכעבנה פרג'את, אלא שאין באזור של חמיידה אדמות למשפחות קורב ובראקה ועל כן אין שום אפשרות שמשפחות אלה יעברו לגור על אדמות לא להם. אדמות הנג'אדה בחמיידה חולקו והן בבעלות פרטית. האדמות המקיפות את הכפר, מחוץ לקו התיחום, שייכות לבדואים שברובם הגדול עברו לאזור יריחו ועוג'יה, אך הם שומרים בקנאות על זכויותיהם בקרקע ואין מערער על כך. אין לתושבי דקייקה אפשרות מעשית לעבור לחמיידה שכן לא ימכרו להם אדמות שם ואין להם הכסף לקנותן, לו גם רצו או ירצו למכרן. "תראי, מרגע שיש אישורי בניה הסיכוי שמישהו שיש לו אדמה במקום ימכור את אדמתו ולו גם לאחיו, אפסי. ערך הקרקע עולה והסכומים רק יעלו ולא תמצאי מישהו שיסכים למכור" אומר ע. ראש המועצה מטעם הרשות.

⁸ בהקשר זה ראוי לבחון תכניות מתאר שנעשו לאחרונה ע"י מתכנני הממסד בכפרים הבדואים מולדה ואבו תלול כדוגמא.

חמיידה קמה לקראת סוף שנות ה-70 אך הוסדרה מנהלית, כאמור, בשנות ה-80. הצעד הראשון בהקמתה היה בניית שני חדרי כיתות בשנת 1971, במקביל להתקנת צינור המים. אלה היוו מוקד משיכה עבור בני כעאבנה נגי'אדה שישבו בחשם אל כארם בחורף ונהגו לעלות לחמיידה הקרירה בקיץ. במקביל הוקם במקום גם מחנה אוהלים צבאי לאימונים עונתיים. המחנה קיפל אוהליו בחודש האחד עשר וחזר לאזור בחודש החמישי. כלומר, מחנה לחודשי הקיץ בדיוק במקביל לתנועה של הבדואים מחשם אל כארם הנמוכה והמוגנת לחמיידה. נראה כי לקראת שנת 1975 בתיווכו של משה שרון שהיה כאמור איש המנהל לענייני הבדואים וחוקר בזכות עצמו, קיפל הצבא את אוהליו ונפרד שלא על מנת לחזור ואנשי נגי'אדה שהיו להם אדמות במקום, עברו טיפין לטפין לגור בחמיידה, אליה הגיע צינור המים, בה התפתח בית ספר ונבנתה בה מרפאה. בחמיידה חיות כיום כ-100 משפחות. למעט מנהל בית הספר ואולי משפחה נוספת או שתיים, כל שאר המשפחות החיות בה כיום מחזיקות בעדרים בגדלים משתנים החל מ-20-30 ראש וכלה ב-180-200 ראש. כל אלה רועים בסביבה הקרובה ולכיוון דקייקה. אזורי המרעה של רועי דקייקה הם באזור דקייקה, דרומה ומזרחה. לא נראה שניתן להעמיס על השטח הזה רועים ועדרים נוספים. חלק מהמשפחות יורדות בחורף עם העדרים לחשם אל כארם. הקור קשה בחורף בחמיידה ודרושים המשאבים והמקום לקיים שם עדר בחורף. לחלק מהאנשים בחמיידה אין מספיק אדמה במקום ולאחרים אין את המשאבים הכספיים להקים מבנה אבן מיוחד לכבשים. כך שאף שמותר לבנות בתוך קו התיחום לא כולם יכולים בשלב זה לממש את הבניה ויורדים בחורף לחשם אל כארם. יש להבין כי אף שיש במקום בית ספר מרפאה חשמל וצינור מים - עבודה אין והאוכלוסייה ענייה ברובה לא פחות מדקייקה.

בין חמיידה לדקייקה

כפי שניתן היה להבין מן הסקירה ההיסטורית, השבטים הבדואים חלקו ביניהם את המרחב, הן בין השבטים והן בתוכם. הם חיים בשלום עם החלוקה שמקובלת ומוכרת גם ע"י שכניהם הפלחים הפלסטינים. התערבות בחלוקה זו ללא הסכמת הבדואים וללא גיבוי וכיסוי במונחים של פיתוח, הכשרה מקצועית, ויצירת אלטרנטיבות תעסוקתיות, איננה מתקבלת כלל על הדעת. העברה בכפיה של תושבי דקייקה לחמיידה או לכל אתר אחר, משמעותה שבר במרקם ההבנות וההסכמות על פיהן מתנהלים החיים החברתיים, ולצד זה חיסול אפשרות הרעיה במרחבים המוסכמים, לפחות בעבור אלה המועברים ממקומם ומאדמתם. מהלך כזה משמעותו בתנאים הקיימים חיסול העדרים ללא כל אופק אלטרנטיבי. מהלך כזה איננו רצוי לא לישראל, לא לרשות, ובוודאי שלא לבדואים והוא מזמין משבר הומניטרי מידי.

בעיותיה של דקייקה אותן סקרתי בהרחבה, לא יפתרו ברגע "שתועבר" לחמיידה שכן בעיותיה של חמיידה אינן כה שונות. העוני, החובות, העבודה הנמצאת במשורה, מחירם

הגבוה של המים והמזון לכבשים, כל אלה לחלוטין משותפים לקהילות כולן. עצם הריכוז של אנשים עם בעיות דומות לא מקדם כלום. פתרונות יזומים וכפויים מסוג זה בנגב, מטעם השלטון המרכזי, נכשלו כישלון חרוץ. העיירות הבדואיות בנגב מצויות בתחתית הסולם הסוציו אקונומי בישראל ובאשכולות, הנמוכים ביותר. זאת ועוד, בערים כסייפה, לקייה וערערה קיימת מצוקת דיור חריפה לצד מגרשים שעומדים ריקים. בדואים לא יתיישבו על אדמה של בדואי אחר ללא אישורו. וגם אם תטען המדינה בבתי משפט כי אלה אדמות מדינה, וגם אם בתי המשפט יאשרו את טענתה, המגרשים יישארו ריקים. על המדינה להכיר במערכת המקבילה, שקדמה למדינה ושכובדה ע"י שלטונות מרכזיים קודמים. המדינה למדה זאת בדרך הקשה בנגב. מדוע לנסות ולחזור על ניסיונות כושלים אלה בגדה המערבית?

עד לסוף שנות ה 90 המדינה לא נקטה בדרך של הריסת בתים וכפרים שלמים, נראה כי היו לה אורך הרוח לאפשר לקהילות הבדואיות לעבור את תהליכי השינוי בקצב שלהם. הבדואים אכן עוברים תהליכי שינוי כבירים אך איטיים. הם אלה שיכתיבו את קצב השינוי ולא גורם חיצוני שלא באמת לוקח אחריות על התהליך ביחד עימם. אל למדינה לדחוף ולהאיץ בכוח תהליכים. עליה לאפשרם תוך שמירת זכויותיהם הבסיסיות של התושבים. דקייקה קדמה לחמיידה. יושבים בה אנשים ממשפחות שונות שיש להם היסטוריה משותפת, עבר, זיכרונות ואינטרסים משותפים. יש לאפשר להם לממש את חייהם בכפרם. הכרה בדקייקה תתמוך בתהליך הריכוז היחסי של הבדואים בהר חברון. כל מהלך אחר שינסה לכפות על תושבי דקייקה מעבר, אין לא הצדקה - לא תכנונית, לא חברתית ולא מוסרית. השלכותיו תהינה הרסניות למארג היחסים עם הבדואים ומחויף לליבוי של קונפליקט ויצירת טרגדיות אישיות, לא ייפתר דבר. יש לאפשר לאנשי דקייקה, לבנות בתיים במקום בו הם חיו במאה השנים האחרונות, במקום בו נמצאות אדמותיהם ובורות המים שלהם ובמקום להקשות עליהם את ההתמודדות הקשה בניסיון לשרוד, יש להסדיר את הכפר תכנונית באופן שיענה על צרכי תושביו ויאפשר להם לפתחו בדרכם ובקצב שיקבע על ידיהם.

סיכום

1. לשבטים הבדואים, אף שהינם בעיצומו של תהליך שינוי, מערכת נורמות, מנהגים, ערכים והסכמות משותפות. אלה מגדירים במידה רבה את אורח חייהם, את יחסם למרחב ואת ההסדרים הקרקעיים, הארגוניים, החברתיים והכלכליים בינם לבין עצמם ובינם לבין שכניהם הפלאחים. השלטון המרכזי התורכי, האנגלי והירדני, הכירו בהסכמות אלה וכיבדו אותן. מערכות אלה במקרים רבים אינן תואמות את התפיסה הישראלית ביחס למציאות הקרקעית ולעקרונות הראויים ביחס לתכנונה. בחלק מהמקרים מדובר על

מערכות מקבילות למערכת הישראלית ועל עקרונות תכנוניים שנובעים מעקרונות חברתיים ותרבותיים שונים. הן אינן מסתמכות על מסמכים כתובים ומקורות הסמכות שלהם הינם פנים חברתיים. ככל שלמדתי והתרשמתי אין לבדואים ולא היה להם גם בעבר, שום עניין לצאת כנגד המדינה השלטת, חוקיה ואורח החיים הנהוג ומקובל על חברה. הם מבקשים שזו האחרונה תכבד את אורח חייהם ומערכת ההסכמות הנהוגה ביניהם, ותאפשר להם לקבוע בדרכם את קצב ואופי תהליך השינוי בו הם נתונים.

2. המרחב כולו, מבחינת תושבי המקום – בדואים ופלאחים כאחד - מחולק בין הפלאחים לבדואים ובין הבדואים לבין עצמם ואין פיסת אדמה שאין לה בעלים וכתובת ואין פיסת אדמה ששכניה אינם יודעים למי היא שייכת ומהן גבולותיה. חכירות קרקע, מכירות קרקע, אישור מגורים זמניים על הקרקע, כל אלה מתקיימים הן בין בדואים לפלאחים (בעיקר על קו התפר ביניהם) והן בין בדואים לבין עצמם בתוך המסגרת השבטית. כל זה במסגרת אותן הסכמות שברוב המקרים אין להן גיבוי במסמכים ומפות.

3. אנשים המתפרנסים מגידול בעלי חיים וחקלאות בעל, וכיום זוהי פרנסתם היחידה של מרבית תושבי האזור הבדואים, תלויים למחייתם במקורות מים ובאזורי מרעה וזקוקים לאפשרות של תנועה בשטח, כמענה למחסור במים ו/או במרעה. שנות בצורת תכופות, הגבלת התנועה במרחב וצמצום מקורות המים, מאיימים על אורח חיים זה ומאיימים על הישרדות חברתית ותרבותית ופיסית ממש של האוכלוסייה. **ההצעה לעבור למקום מגורים בו אין להם מרחב מחיה לעדריהם ושאינו צמוד לאדמותיהם ולבורות המים שלהם, כמוה כלקיחת אמצעי הייצור האחרונים שנותרו בידיהם.**

בעבר ולאורך שנים רבות, השלימו הבדואים את פרנסתם בעבודות חוץ. מיעוט אפשרויות העבודה באזורי הגדה המערבית וסגירת הגבול הישראלי לצורך עבודה, לא מותירים בידי התושבים אלא את העדר להסתמך עליו לפרנסתם. מתוך מסגרת התייחסות זו יש לבחון את מקום המגורים. מדובר במרחב שכפר המגורים מהווה רק חלק אחד שלו ומשום כך חלקו הבדואים את המרחב כולו ביניהם. תחילה בין השבטים ובתוכם בין משפחות. המשפחות החיות בדקייקה, אדמותיהן מצויות בסמוך לכפר, שם מרחבי הרעייה שלהם ושם האדמות אותן הם מעבדים. זו הסיבה המרכזית בשלה הם נשארים במקומם. בכל מקום אחר אין להם אדמה - לא למגורים, לא לעיבוד חקלאי ולא לרעיית צאנם. כל אלטרנטיבה במונחי מקום מגורים לאוכלוסייה זו, תצטרך להתייחס למאפיינים אלה.

מכאן שאי אפשר לדון בהעברת תושבים מכפר לכפר תוך התייחסות אך ורק לנושא המגורים. חייבים להתייחס לכלל ההיבטים התפקודיים במרחב, שכן מדובר במרחב שלם החיוני לקיומם הכלכלי, החברתי והתרבותי של תושביו. לו גם רצו במנהל האזרחי, לא יכלו להציע לתושבי דקייקה תשובה בתחום זה, שכן המרחב כבר מחולק ושייך לאחרים. זאת ועוד, אחרים אלה מקיימים ביניהם הבחנות חברתיות ותרבותיות המעוגנות בהסדרי קרקע, בהתארגנויות חברתיות ובמערכי סולידריות ושיתופי פעולה

של קבוצות שארות. כל ניסיון להתערב במרחב גאוגרפי תרבותי וחברתי זה, חייב להכירו על רבדיו השונים ולא להסתפק בהתייחסות למימד אחד בלבד שלו, זה של המגורים.

5. הקהילה בדקייקה מתקיימת בתנאים שעל גבול הבלתי אפשרי. פיתוח בית הספר 'מוקפא', בניית מרפאה אסורה, חיים תחת איום מתמיד של הריסה, ובניה כל שהיא אסורה. כיצד יכולה כך להתפתח הקהילה?

והנה על אף המגבלות הקשות, הקהילה שורדת עשרות בשנים. בני משפחה שיכלו, עברו בשנים עברו צפונה, לאזורים עשירים יותר במשקעים, בהם קל יותר לקיים את העדר ולהתקיים ממנו. המשפחות שנשארו, לא היו להן בעבר ואין להן בהווה אלטרנטיבות ראליות, לא בסביבה הקרובה ולא ברחוקה יותר. מן הראוי היה לתמוך באוכלוסייה חלשה זו ששורדת על אף כל הקשיים וכנגד כל הסיכויים ונאחזת באורח חייה ובאדמת השבט לו היא משתייכת. לאנשים אלה אין באמת לאן ללכת ואין להם באמת אלטרנטיבות תעסוקתיות ותרבותיות לאורח חייהם הנוכחי, אותו, בתנאים הקיימים הם רוצים ויכולים להמשיך ולנהל בדקייקה. מתוך נקודת מוצא זו יש לבחון את עתיד הכפר בדקייקה. ניסיון לכפות עזיבה, יהפוך את תושבי הכפר לפליטים פעם נוספת, יפורר קהילה קיימת שיש לה רצון וזכות להמשיך ולהתקיים. אנשי דקייקה סבלו די מתמורות השלטון, שינויי הגבול והצרת חופש התנועה שלהם. כפיית המהלך עליהם אינה ראויה, אינה מובנת כלל ולא תצלח, לעומת זאת מהלך של הכרה בכפר ושיתוף התושבים בהכרעות על גורלם, יפתח אפשרויות חדשות של פיתוח הכפר והתחזקות האוכלוסייה על בסיס הקהילה הקיימת.

חוות דעת מומחה

אני החתום מטה, התבקשתי על ידי עו"ד _____ המייצגת את העותרים בבג"צ _____ לחוות את דעתי המקצועית בכל הנוגע להיבטים חברתיים – תרבותיים של הכפר וסביבתו.

אני מגישה את חוות דעתי הרצופה בזה, במקום עדות בבית המשפט, ואני מצהירה בזאת כי ידוע לי היטב, שלעניין הוראות החוק הפלילי בדבר עדות שקר בבית המשפט, דין חוות דעת זו כשהיא חתומה על ידי, כדין לעדות הניתנת בבית משפט.

שם המומחה: שולי הרטמן (50070762)

ולראייה באתי על החתום

תאריך:

